

УДК: 374.08

ДЕЯКІ АСПЕКТИ САМООСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛІВ В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

Дубровіна І. В.

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, Україна,
Умань

Проаналізовано роль самоосвіти у професійному розвитку вчителів та шляхи оптимізації навчально-виховного процесу в системі післядипломної педагогічної освіти. У статті розкрито питання мотиваційної сфери самоосвітньої діяльності педагогів; охарактеризовано властивості самоосвіти, представлено складові індивідуальної програми самоосвіти педагогів для забезпечення реалізації засад безперервної освіти. Досліджено самоосвітню діяльність педагогів як пріоритетний напрям особисто-професійного вдосконалення в системі післядипломної педагогічної освіти. У вступі обґрунтовано активну позицію людини як суб'єкта професійної діяльності в контексті пріоритетного напрямку модернізації освітнього простору.

Ключові слова: індивідуально-зорієнтоване навчання, самоосвіта, самовиховання, самовдосконалення, професійна освіта, індивідуальна програма самоосвіти, мотиваційна складова, виконавська складова.

Дубровина Ирина Владимировна Некоторые аспекты самообразовательной деятельности учителей в системе последипломного образования / Уманский государственный педагогический университет имени Павла Тычины, Украина, Умань

Проанализирована роль самообразования в профессиональном развитии учителей и пути оптимизации учебно-воспитательного процесса в системе последипломного педагогического образования. В статье раскрыты вопросы мотивационной сферы самообразовательной деятельности педагогов; охарактеризованы свойства самообразования, представлены составляющие индивидуальной программы самообразования педагогов для обеспечения реализации принципов непрерывного образования. Исследовано самообразовательную деятельность педагогов как приоритетное направление лично-профессионального совершенствования в системе последипломного педагогического образования. Во введении обосновано активную позицию человека как субъекта профессиональной деятельности в контексте приоритетного направления модернизации образовательного пространства.

Ключевые слова: индивидуально-ориентированное обучение, самообразование, самовоспитание, самосовершенствование, профессиональное образование, индивидуальная программа самообразования, мотивационная составляющая, исполнительская составляющая.

Dubrovina Irina Vladymirovna Some aspects of the self-education of teachers in the system of postgraduate education / State Uman University Paul Tychyny, Ukraine, Uman

The role of self-education in the professional development of teachers as well as the ways to optimize the educational process in the system of pedagogical postgraduate education are analyzed. The article deals with the question of the motivational sphere of self-education of teachers; it also describes the properties of self-education. The components of an individual program of self-education is represented to implement the principles of lifelong learning. Self-educational activities of teachers of artistic disciplines are investigated as a priority area of personal and professional development in the system of pedagogical postgraduate education.

Key words: individual-oriented learning, self-education, self-improvement, professional education, individual program of self-education, motivational component, performing component.

Вступ. Сучасна професійна освіта потребує спеціаліста нового типу, який володіє високою фаховою кваліфікацією та професійною культурою, здатного об'єктивно осмислювати закономірності явищ й фактів, критично оцінювати та творчо перетворювати власну дійсність. Це пов'язано, насамперед, із проблемами саморозвитку індивідуальності та творчою самореалізацією педагога, новими концептуальними підходами до реформування післядипломної педагогічної освіти.

Суспільство завжди висувало й буде висувати до педагога найвищі вимоги. Удосконалення якості навчання й виховання безпосередньо залежить від рівня підготовки фахівця. Учитель має бути добре обізнаним з іншими науками, різними сферами суспільного життя, орієнтуватися в сучасній політиці й економіці. Особливо важливе місце займає поповнення знань з предмету, що викладає педагог, знайомство з інноваційними технологіями відповідної науки, регулярне вивчення періодичних видань.

Рухатися вперед, не відставати і не зупинятися – у цьому полягає основна місія сучасного вчителя, яка передбачає готовність до застосування нових освітнянських ідей, здатність бути в постійному творчому пошуку. Індивідуальна програма самоосвіти включає вдосконалення суспільно-політичних знань, ознайомлення з найбільш визначними досягненнями різних наук, збагачення літературними і естетичними уявленнями, знайомство з новими тенденціями та явищами культурного життя.

Метою написання статті є дослідження самоосвітньої діяльності вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти як способу особисто-професійного вдосконалення; характерних властивостей самоосвіти в розвитку освітньої стратегії професійної освіти. Оскільки проблема самоосвітньої діяльності педагога охоплює широкий спектр питань, то для її розв'язання

неабияке значення має вивчення, теоретичний аналіз і використання самоосвітньої діяльності вчителів в системі післядипломної освіти.

Виклад основного матеріалу статті. Зміст і напрями індивідуальної програми самоосвіти залежать від багатьох обставин: віку, педагогічного стажу учителя, місця проживання, предмету, що він викладає, індивідуальних інтересів і захоплень, рівня підготовленості учнів, з якими вчитель працює, атмосфера педагогічного колективу і т. ін. Самоосвіта вчителя як необхідна умова продуктивної педагогічної діяльності, доводить, що самовдосконалення – глибокий творчий процес, який не припускає шаблонів, стереотипів, жорстких рамок і директивних указівок.

Загалом проблема самовдосконалення індивідуальності привертала увагу багатьох дослідників. Сутність, структуру та зміст самоосвіти обґрунтовано в працях О. Кочетова, Є. Павлютенкова, П. Пшебильського, Є. Тонконогої, Я. Турбовського й інших. Психологічні основи самоосвіти (мотиви, готовність) досліджені О. Аретом, В. Буряком, А. Громцевою, Ю. Кулюткіним, Н. Половниковою, Л. Рувінським, П. Сухобською, А. Усовою та іншими. Питання професійної самоосвіти, зокрема застосування психолого-педагогічних знань у самоосвітній діяльності вчителя, самоосвіта молодого вчителя як умова вдосконалення його професійної діяльності й неперервності його освіти розкриті М. Заборщикovou, Б. Зязіним, Д. Казихановой, І. Наумченко та іншими. Проблема оптимізації взаємозв'язку післядипломного навчання й самоосвіти вчителів у системі підвищення кваліфікації висвітлена Н. Косенко, Ю. Кричевським, В. Кубинським, В. Новичковим, Т. Симоновой, П. Худомирським та іншими.

В педагогіці "самоосвіту" як наукову категорію розглядали спершу як додаток (доповнення, підсистему, частковий прояв) до категорії освіти й застосовували для розв'язання конкретних освітніх завдань: формування волі, усунення недоліків, підвищення інтересу до самовдосконалення (А. Веденов, В. Екземплярський, С. Реверс). Ідея взаємозв'язку освіти й самоосвіти знайшла свій подальший розвиток у роботах О. Арета, О. Бодальова, А. Ковальова,

О. Кочетова, В. Селівсенова та інших. Сутність, структура та зміст самоосвіти відображені в дослідженнях Т. Браже, М. Башкірової, Л. Боженко, М. Заборщикової, А. Маркової, П. Пшебильського, Р. Сеульського, Я. Турбовського.

Так, М. Касьяненко визначив самоосвіту як цілеспрямований процес самостійного оволодіння цілісною системою знань і вмінь, поглядів і переконань, прогресивний досвідом у певній сфері діяльності під впливом індивідуальних та суспільних інтересів. О. Громцева розглядає самоосвіту як цілезумовлену самою людиною систематичну самостійну пізнавальну діяльність з метою розвитку освіченості. Категорійні ознаки цілезумовленості та систематичності вказують у цьому випадку на керований самим індивідом характер самоосвіти. У такому тлумаченні поняття "самоосвіта" увагу зосереджено на тому, що здійснюється згідно із внутрішніми потребами людини, її власним бажанням.

Різні підходи до визначення самоосвіти дозволяють розглядати це поняття як: форму отримання й поглиблення знань (Г. Бичкова, С. Лебедев); процес розвитку інтелектуальних якостей і розумових здібностей (О. Кочетов); вид пізнавальної діяльності (І. Гончаров, Н. Косенко, П. Пшебильський); засіб саморозвитку творчої особистості, керування її розумовою діяльністю (Л. Рувінський).

Самовдосконалення передбачає не просте пристосування поведінки людини, її вчинків до зовнішніх вимог, а й активний розвиток якостей індивіда в процесі професійної діяльності. Тільки за таких умов педагогічний працівник буде здатний творчо мислити, самостійно орієнтуватися в найрізноманітніших проблемних ситуаціях педагогічної дійсності, критично їх оцінювати й оперативно знаходити шляхи подолання суперечностей, що виникають, тобто сенсом та метою освіти стає постійний розвиток людини та її становлення [1].

Водночас, слід враховувати, що самоосвіта – це потреба, яка захищає індивідуальність від інтелектуального зубожіння, це усвідомлений процес пізнавальної діяльності, це вдосконалення будь-яких якостей людини або її

навичок. Однак процес самоосвіти вчителя на практиці часто проходить стихійно і безсистемно або ж під тиском адміністрації чи методиста. Недаремно кажуть, що справжній учитель вчиться все життя. Дієвою формою підвищення педагогічної майстерності є проходження курсів підвищення кваліфікації, де педагоги мають змогу збагатитися новими педагогічними й методичними ідеями, ознайомитися з передовим педагогічним досвідом колег.

На наш погляд, успіх самоосвітньої діяльності залежить перш за все від професіоналізму педагогічних кадрів: вони мають вміти ефективно подавати матеріал, пояснювати його, контролювати навчальний процес. Тому створення ефективної системи самоосвіти вчителів – одне з найголовніших завдань методичної роботи в школі та методичної служби взагалі.

Самоосвітня діяльність має бути контрольованою. Головним етапом підготовки вчителя до самоосвітньої діяльності вважається діагностичний. Для формулювання пріоритетних освітніх завдань проводиться професійне діагностування, яке допоможе визначити тему самоосвіти. Діагностування може бути проведено у формі консультування, співбесіди, так і за результатами атестації працівника, результатами відвідування його уроків. На підготовчому етапі значну роль відіграє готовність до постійного зростання, до творчості, до усвідомлення вагомості самоосвіти.

Сучасна андрагогіка створює широкий спектр форм і методів діагностики рівня педагогічної майстерності педагога (анкетування, опитування, тестування), які допоможуть визначити рівень його методичної підготовки, педагогічної майстерності. Але результативність самоосвітньої діяльності можна досягти за умов правильного планування індивідуальної програми самоосвіти та мотивації на розкриття актуальної теми самоосвіти. Особливу увагу потрібно приділити формуванню теми самоосвіти, яка має бути комплексною, маючи професійну, виховну та психологічну складові.

Самоосвіта вчителя є необхідною умовою професійної діяльності педагога, тому професійне зростання можна вважати й пошуком власного шляху, оволодіння педагогічним досвідом. Цей процес направлений на

отримання таких знань, які би сприяли розширенню освіченості у своєму предметі, підвищенню ефективності самонавчання, виробленню нових педагогічних прийомів і методик розвитку творчого потенціалу в професійній діяльності. Проектуючи індивідуальний план самоосвіти необхідно виходити з того, що сьогодні суспільству потрібні ініціативні й самостійні фахівці, здатні постійно вдосконалюватися та підвищувати рівень підготовки власних сфер діяльності. Педагог-професіонал – це творча особистість, яка здатна завжди до саморозвитку, шукає найоптимальніші шляхи для підвищення якості навчання й розвитку інтересу до предмета. Професійне самовдосконалення фахівця здійснюється через його активну участь у різноманітних методичних заходах, які проводять у навчальному закладі чи в районі, місті.

Ксьонзенко М вважає самоосвіту педагога – провідною формою вдосконалення професійної компетентності, що полягає в засвоєнні, оновленні, поширенні й поглибленні знань, узагальненні досвіду шляхом цілеспрямованої, системної самоосвітньої роботи, спрямованої на саморозвиток і самовдосконалення індивідуальності, задоволення власних інтересів і об'єктивних потреб освітнього закладу [2].

Самоосвіта педагога не може бути зведена до відновлення знань, якими він оволодів раніше, мова йде про ознайомлення з інноваційними дослідженнями освіти, пошук інноваційних напрямів у методиці й організації навчально-виховного процесу, розв'язання педагогічних проблем, що викликають утруднення в практичній роботі. Як же раціонально спланувати самоосвітню діяльність, щоб мати дійсно ефективний результат? Проблема самоосвіти педагога в контексті його професійної самосвідомості має поступальний рух. Як було сказано раніше, щоб педагог мав мотивацію на самоосвіту й саморозвиток, потрібно, щоб у нього, по-перше, було адекватне уявлення про свою діяльність і особистісні якості; по-друге, щоб він знав вимоги, які висуває висуває суспільство.

Самоосвіта є цілеспрямованим добровільним удосконаленням індивідуальності у сфері науки, культури за допомогою самостійної та науково-

дослідницької діяльності. Зазначене вище дозволяє трактувати самоосвіту як вид самостійної пізнавальної діяльності, який характеризується активністю, самостійністю, добровільністю та спрямованістю на вдосконалення розумових здібностей, формуванням культури розумової праці.

Самоосвітню діяльність фахівця, на думку І. Клариної, можна розглядати як сукупність декількох "само-": *самооцінювання* – уміння оцінювати свої можливості; *самооблік* – уміння брати до уваги наявність своїх якостей; *самовизначення* – уміння вибрати своє місце в житті, суспільстві, усвідомлювати свої інтереси; *самоорганізація* – уміння знайти джерело пізнання й адекватні своїм можливостям форми самоосвіти, планувати, організовувати робоче місце та діяльність; *самореалізація* – реалізація особистістю своїх можливостей; *самокритичність* – уміння критично оцінювати переваги й недоліки власної роботи; *самоконтроль* – здатність контролювати свою діяльність; *саморозвиток* – результат самоосвіти [3].

Саме сукупність "само-" передбачає свідому самоосвітню діяльність учителя. Таким чином, узагальнена концепція самореалізації індивідуальності не може не позначатися на підходах до сучасних технологій самонавчання й саморозвитку. Сьогодні педагоги мають розуміти: бути гарним професіоналом означає бути в постійному пошуку, зростанні, розвитку. Працю педагога відрізняє висока мобільність, надзвичайна складність, глибокі й різнобічні науково-професійні знання, уміння, навички, що становлять основу професійної компетентності. Підвищення професійної компетентності педагога – запорука успішного реформування системи післядипломної освіти загалом за умов дотримання принципів систематичності й послідовності, безперервності, постійного ускладнення змісту й форм самоосвіти, що виявляється у двох напрямках: теоретична підготовка за фахом і практичне вдосконалення методів самоосвіти.

Висновки. Отже, самоосвітня діяльність як засіб особисто-професійного самовдосконалення фахівців на сучасному етапі інноваційних змін в освітньому середовищі буде продуктивною за наявності наступних ознак:

закріплення професійних знань і засвоєння вже відомої наукової інформації; безупинне поповнення нових методичних знань на основі попередньої підготовки; застосовування професійних знань у власній практичній діяльності.

Література:

1. Симонова Т. Самообразование как фактор профессионального становления молодого учителя / Т. Симонова // Руководство профессиональным становлением молодого учителя: Сб. научн. тр. – М., 1985. – С. 66-67.
2. Ксьонзенко М. Самовиховання вчителя як невід'ємна частина його професійного самовдосконалення / М. Ксьонзенко // Наукова скарбниця освіти Донеччини № 1(8), 2011. – С. 84-87.
3. Кларин М. Инновации в мировой педагогике / М. Кларин. – М., Рига, 1998. – 306 с.

References:

1. Symonova T. Samoobrazovanye kak faktor professyonal'noho stanovlenyya molodoho uchytelya / T. Symonova // Rukovodstvo professyonal'nyim stanovlenyem molodoho uchytelya: Sb. nauchn. tr. – M., 1985. – S. 66-67.
2. Ks'onzenko M. Samovykhovannya vchytelya yak nevid'yemna chastyna yoho profesynoho samovdoskonallennya / M. Ks'onzenko // Naukova skarbnytsya osvity Donechchyny № 1(8), 2011. – S. 84-87.
3. Klaryn M. Ynnovatsyy v myrovoy pedahohyke / M. Klaryn. – M., Ryha, 1998. – 306 s.